

شبکه سلول‌های تروریستی داعش در آسیای مرکزی

محمد رضا دهشیری^۱

شاهین جوزانی کهن^۲

آسیای مرکزی یکی از مناطق مورد توجه داعش برای شکل دهی به شبکه هواداری فرامرزی از سلول‌های تروریستی با هدف انجام اقدامات تروریستی در مناطق نبرد در سوریه و عراق است. داعش تلاش نموده از بستر فضای مجازی و ابزارهای نوین ارتباطی آن از جمله شبکه‌های اجتماعی به ویژه تارنمای خود ساخته خلافت‌بوک در راستای جذب و آموزش افراد این منطقه و ایجاد شبکه‌ای از سلول‌های تروریستی استفاده نماید.

این مقاله تلاش می‌نماید چگونگی عملکرد داعش در بستر فضای مجازی و نیز نحوه به کارگیری شبکه‌ای از سلول‌های تروریستی در آسیای مرکزی را بررسی نماید.

در پاسخ به این سوال که داعش چگونه به ایجاد شبکه‌ای از سلول‌های تروریستی در آسیای مرکزی مبادرت کرده است؟ نگارندگان معتقد هستند که داعش از طریق انتشار پیام‌های تبلیغی خود در بستر فضای مجازی به جذب و آموزش نیرو و ایجاد شبکه‌ای از سلول‌های تروریستی در آسیای مرکزی مبادرت نموده است.

در این مقاله پس از تبیین ابزارهای نوین ارتباطی داعش در بستر فضای مجازی، اهداف و مقاصد داعش در استفاده از فضای سایبر در جذب و آموزش افراد و ایجاد سلول‌های تروریستی در آسیای مرکزی و راهبردهای مقابله با داعش در این منطقه واکاوی می‌شود.

واژگان کلیدی: داعش، شبکه هواداری فرامرزی، آسیای مرکزی، سلول‌های تروریستی و خلافت‌بوک.

---

^۱. نویسنده مسئول، دانشیار دانشکده روابط بین‌الملل وزارت امور خارجه، تهران، ایران.

Email: Mohammadreza_dehshiri@yahoo.com

^۲. دانشجوی کارشناسی ارشد رشته مطالعات منطقه‌ای دانشکده روابط بین‌الملل وزارت امور خارجه، تهران، ایران.

Email: jozanikohanshahin@gmail.com

تاریخ دریافت: ۹۴/۱۰/۱۴ و تاریخ پذیرش: ۹۴/۱۲/۱۴

مقدمه

آسیای مرکزی منطقه‌ای است که علاوه بر دارا بودن منابع سرشار طبیعی به عنوان میراثی به جا مانده از شوروی سابق تلقی شده و با چالش‌های امنیتی بسیاری در زمینه امنیت انرژی، قاچاق مواد مخدر، مهاجرت، قاچاق انسان و تروریسم روبه‌رو است (Lopour, 2015:1). از طرفی با وجود فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی، همواره خواست مبتنی بر ایجاد حکومتی خلافت‌گونه در آسیای مرکزی وجود داشته است (Stobdan, 2014:2).

داعش اکنون به طور فزاینده تبدیل به مسأله عمده امنیتی در سراسر جهان شده است و این مسأله شامل کشورهای آسیای مرکزی نیز می‌گردد. داعش گروه تروریستی است که علاوه بر دارا بودن قدرت سازمان یافتگی قوی از زیرساخت‌های فناوری پیشرفته و منابع مالی مؤثر در جهت انجام اقدامات تروریستی استفاده می‌نماید و به طور فزاینده از طریق استفاده از فضای مجازی به استخدام و جذب سلفی‌ها و حتی غیر آنان از آسیای مرکزی اقدام می‌نماید. مسأله اصلی نه تنها حضور این افراد در مناطق نبرد تحت تصرف داعش، بلکه بازگشت آنان به مناطق آسیای مرکزی و انجام اقدامات تروریستی و تلاش برای فروپاشی نظم اقتصادی-سیاسی موجود در این منطقه می‌باشد (Ibraev, 2006:5-7).

پیتر مندویل^۱ معتقد است، فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی، انقلابی در زمینه افراط‌گرایی^۲ ایجاد کرده‌اند. با این حال نفوذ پایین فضای مجازی در میان اقشار مردم در گذشته و نیز کنترل اقتدارگرایانه بر ارتباطات جمعی همواره در این منطقه وجود داشته است. با این حال دو عامل گسترش فناوری‌های ارتباطی به خصوص فناوری‌های مبتنی بر استفاده از تلفن همراه و گسترش مهاجرت نیروی کار آسیای مرکزی به روسیه و دسترسی آسان‌تر به این فناوری‌ها و مشارکت بیشتر در سطح شبکه‌های اجتماعی این روند را دچار تغییر کرده است (Central Asian Involvement in the Conflict in..., 2015:5-6).

آسیای مرکزی به طور عمده به دلیل وجود مشکلات ریشه‌ای در زمینه اقتصادی اجتماعی و سیاسی دارای بسترهای مساعد برای خشونت‌گرایی و انجام اقدامات تروریستی می‌باشد. با توجه به اطلاعات رسمی منتشر شده از سوی سازمان پیمان امنیت جمعی^۳

¹. Peter Mandaville

². Extremism

³. Collective Security Treaty Organization

تاکنون شهروندانی از کشورهای قزاقستان، قرقیزستان تاجیکستان، ترکمنستان و ازبکستان برای پیوستن به داعش به سوریه و عراق وارد شده‌اند. این افراد اغلب با خانواده یا فرزندانشان برای پیوستن به داعش اقدام نموده‌اند. اکثریت این افراد از طریق شبکه مدارس سلفی یا بسترهای فضای مجازی و دیگر منابع مبتنی بر فضای مجازی^۱ تحت فرآیند افراطی‌گری ناشی از خوانش‌های سلیقه‌ای و منحرفانه مبتنی بر اندیشه‌های سلفی واقع شده‌اند و به دلیل استانداردهای نامناسب زندگی به حاشیه رفتن قومی و در اقلیت قرار گرفتن، بیکاری و وعده‌های فریبنده داعش به این گروه تروریستی پیوسته‌اند (Ibraev, 2006:9-20).

آسیای مرکزی و قفقاز بعد از اروپا و خاورمیانه جایگاه سوم را در تامین نیروی انسانی داعش برعهده دارد. بدین ترتیب، شهروندان آسیای مرکزی و قفقاز سومین تعداد جنگجویان خارجی داعش را تشکیل می‌دهند. به گفته نوح تاکر^۲ محقق سرشناس اتحاد جماهیر شوروی سابق، آسیای مرکزی بعد از خاورمیانه و غرب اروپا در جایگاه سوم تامین جنگجویان داعش قرار دارد (Tucker, 2015). به گفته ولادیمیر پوتین بین ۵ تا ۷ هزار نفر از روسیه و آسیای مرکزی به داعش پیوسته‌اند. البته هیچ آمار دقیقی از تعداد افراد اهل آسیای مرکزی که به داعش پیوسته‌اند وجود ندارد. اما حدس‌ها و گمان‌هایی درباره این موضوع وجود دارد (Ghani Abdullo, 2016).

در مورد کشور قرقیزستان، بر اساس آمار وزارت کشور آن بیش از ۵۰۰ نفر از شهروندان این کشور در سوریه و عراق حضور دارند. در ۱۷ ژوئن ۲۰۱۶ کمیته امنیت ملی جمهوری قرقیزستان^۳ خبر از بازگشت سه نفر از افرادی داد که در حال جنگ در سوریه و عراق بوده‌اند و پس از بازگشت به این کشور در منطقه بتکن^۴ دستگیر شده‌اند. این کمیته اظهار داشته است که افراد مزبور قصد ایجاد سلول تروریستی مخفی و زیرزمینی داعش برای انجام یک سری حملات تروریستی برنامه‌ریزی شده در این کشور را داشته‌اند. بر طبق اظهارات استالیک رخمائف^۵ مدیر اجرایی وزارت کشور (امور داخله) قرقیزستان، بیش از ۱۵۰۰ شهروند قرقیزستان در حال جنگ در عراق و سوریه هستند که بیش از ۳۰ نفر آنان در جنگ

---

^۱. Internet-Based

^۲. Noah Tucker

^۳. The National Security Committee (GKNB) of the Kyrgyz Republic

^۴. Batken

^۵. Stalbek Rakhmanov

کشته شده‌اند. علاوه بر این ۲۸ پرونده جنایی در این کشور تشکیل شده است که مربوط به ۴۴ جنگجوی بازگشته از مناطق تحت تصرف داعش به این کشور است. ظرفیت و توان بالقوه پیکارجویان داعش برای بازگشت به قرقیزستان موجب ایجاد نگرانی عمیق و فراگیر برای مقامات رسمی در بیشکک شده است (Ahlulbayt News Agency, 2015).

در همسایگی این کشور یعنی قزاقستان نیز تشدید فعالیت‌های مرتبط با افراط‌گرایی مشاهده می‌شود که نشانگر ارتباط با گروه تروریستی داعش است. سرویس‌های امنیتی قزاقستان از حضور ۴۰۰ قزاق در درگیری‌های مسلحانه در خاورمیانه خبر می‌دهند. بر اساس اظهارات رئیس اداره امنیت ملی قزاقستان^۱ ولادیمیر ژوماکانف^۲ شش نفر سلفی در این کشور دستگیر شده‌اند و یک نفر از آنان خود را منفجر کرده است. اخیراً وزیر امور خارجه قزاقستان ارلان ادریسف^۳ اظهار داشته است حملات ماه ژوئن در شهر اکتب با ۱۸ مهاجم مرتبط با داعش صورت گرفته است که در آن سه مقام رسمی و ۵ غیرنظامی کشته‌اند. در این واقعه، حمله کنندگان بر طبق اظهارات ابومحمد العدنانی^۴ سخنگوی داعش و از رهبران ارشد این گروه تروریستی به انجام چنین حمله تروریستی مبادرت نمودند. بر طبق اطلاعات سرویس‌های امنیتی قزاقستان حدود ۴۰۰ قزاق در درگیری مسلحانه در صحنه‌های نبرد داعش در خاورمیانه کشته شده‌اند. مقامات این کشور مدعی شده‌اند که ۱۵ نفر از مبارزان داعشی اهل قزاقستان به این کشور بازگشته و تهدیدی جدی برای امنیت این کشور محسوب می‌شوند (Yakovlev, 2016).

امام علی رحمان^۵ رئیس جمهور تاجیکستان نگرانی خود را از درگیر شدن جوانان این کشور در فعالیت‌های جنگی و رزمی در مناطق تحت تسلط داعش در سوریه و عراق اظهار داشته است. بر طبق اظهار نظر وزارت کشور تاجیکستان ۳۰۰ شهروند تاجیک در حال ترک این کشور و رفتن به خارج هستند و تا به امروز ۱۴۷ نفر آنان از سوریه و عراق به تاجیکستان بازگشته‌اند که ۵۰ نفر آنان به دلیل تسلیم داوطلبانه خود به مقامات این کشور مشمول عفو واقع شده‌اند. دو نفر دیگر به نام‌های دل افروز خالف^۶ و عزت‌الله

^۱ . The Committee on National Security of Kazakhstan

^۲ . Vladimir Zhumakanov

^۳ . Erlan Idrissov

^۴ . Abu Muhammad al-Adnani

^۵ . Emomali Rakhmon

^۶ . Dilafroz Kholov

فضیلف^۱ توسط دادگاه منطقه‌ای در شهر دوشنبه به ۱۰ سال حبس به دلیل آماده سازی برای انجام اقدامات تروریستی در این کشور محکوم (Orozobekova,2015). با توجه به درهم تنیدگی قومی در ازبکستان اطلاعات اندکی در ارتباط با شهروندان ازبکستان که در کنار داعش جنگیده‌اند، وجود دارد. بیش از ۱۵۰۰ ازبک در افغانستان و سوریه و عراق در حال مبارزه در کنار چنین گروه‌های تروریستی نظیر جماعت امام بخاری^۲، توحید و جهاد^۳، حزب التحریر^۴ و جنبش اسلامی ازبکستان^۵ هستند. مقامات ازبکستان ۱۶۰ نفر از اعضای این جنبش را به دلیل ارتباط با داعش دستگیر نموده‌اند. هیات مدیره مسلمانان ازبکستان معتقد است حدود ۲۰۰ ازبک و بر اساس تعدادی دیگر از آمارها ۵۰۰ و ۱۵۰۰ نفر جذب داعش شده‌اند. این تفاوت‌های آماری ناشی از آن است که شماری از این افراد در گروه‌های تروریستی هم فکر داعش مانند جماعت امام بخاری توحید و جهاد و جنبش اسلامی ازبکستان جذب شده‌اند و برخی دیگر از گروه‌های ازبکستان به جبهه النصره اعلام وفاداری کرده‌اند در حالی که دیگران از جمله جنبش اسلامی ازبکستان به داعش وفادار مانده‌اند (Putz,2015).

در مورد کشور ترکمنستان، بر طبق اطلاعات گروه بین المللی بحران ۴۰۰ ترکمن در حال نبرد برای داعش هستند. بنا به گزارش مرکز بین المللی مطالعه افراط گرایی ۳۶۰ شهروند ترکمن در حال مبارزه برای داعش هستند. بر طبق اظهارات پیتر کوک^۶ سخنگوی پنتاگون^۷ جنگجویان داعش در حال حاضر شروع به بازگشت به آسیای مرکزی از سوریه و عراق نموده‌اند (Kucera,2015).

بدین ترتیب، دولت‌های آسیای مرکزی با چالش عظیم افراط‌گرایی روبه رو هستند و به نظر می‌رسد که هنوز از آمادگی لازم برای رویارویی با تروریسم تکفیری برخوردار نیستند. در واقع از آغاز ماه مارس ۲۰۱۶ با توجه به اینکه نیروهای داعش با از دست دادن موقعیت خود در میدان نبرد و تحمل رنج قابل توجه تلفات و تضعیف قابلیت نظامی در موقعیت

---

¹ . Izzatullo Fuzailov

² . Jamaat Imam Bukhari

³ . Tawhid Wal-Jihad

⁴ . Hizb ut-Tahrir

⁵ . The Islamic Movement of Uzbekistan (IMU)

⁶ . Peter Cook

⁷ . Pentagon

دفاعی قرار گرفته‌اند و ظرفیت نظامی داعش در اثر مجموعه‌ای از شکست‌ها در میدان نبرد تضعیف شده است، برخی از پیکارجویان که به اصطلاح جهادگران خلافت نامیده می‌شوند در حال بازگشت مخفیانه به آسیای مرکزی هستند. در پی آزادسازی فلوجه^۱ و منبج^۲ در عراق و حلب^۳ در سوریه، شمار زیادی از افراط‌گرایان در حال بازگشت به کشورهای مبدا در آسیای مرکزی هستند. با بازگشت این پیکارجویان زخمی و زخم خورده، میزان تهدیدهای تروریستی در این منطقه رو به افزایش است. لذا گروه تروریستی داعش استراتژی خود را به سمت تهدیدها پراکنده تغییر داده است. به عبارت دیگر، پس از تحمل شکست در مناطق نبرد و از دست دادن مناطق سرزمینی به نظر می‌رسد داعش شروع به تغییر تاکتیک خود نموده است (Botobekov, 2016).

در یک پیام ویدیویی که خلیفه خودخوانده داعش ابوبکر البغدادی^۴ از همه مسلمانان برای مهاجرت به سرزمین‌های تحت تصرف این گروه تروریستی و مبارزه با دشمنان اسلام به زعم خود دعوت کرده بود اظهار داشت، ما خلافت را ایجاد کرده‌ایم و شما باید در خلافت فرود آید. با این حال به دلیل خسارت‌های چشمگیر مالی و نظامی داعش تلاش کرده است به تغییر تهدید جنگ در خارج از مناطق تحت تسلط خود به سرعت اقدام نماید. چنین تاکتیکی در ارتباط با اعضای تازه استخدام شده داعش ساکن در آسیای مرکزی و قفقاز مورد استفاده قرار می‌گیرد. داعش آنان را ترغیب نمی‌کند که به رقه بیایند، اما توصیه می‌کند که آنها در کشورهای خود مانده و جهاد را برای مقابله با کفار در خانه ادامه دهند. البغدادی به خوبی آگاه هست که هسته‌های دولت اسلامی و خلافت خودخوانده در حال فروپاشی و سقوط است لذا در صدد ایجاد یک شبکه تروریستی مخفی و زیر زمینی برآمده است (wood, 2015).

رهبران داعش در رهنامه جدید خود علاقه‌مند به ایجاد سلول‌های مخفی در سراسر جهان هستند به طوری که بتوانند حملات تروریستی را حتی پس از شکست در سوریه و عراق سازمان‌دهی نموده و جهاد را از سرگیرند. هدف استراتژیک داعش پس از سقوط حفظ کنترل بر ۳۴ گروه افراط‌گرا مانند انصار بیت المقدس^۵، بوکوحرام^۶، کتائب

^۱. Fallujah

^۲. Manbij

^۳. Aleppo

^۴. Abu Bakr al-Baghdadi

^۵. Ansar Beit Al-Maqdis

^۶. Boko Haram

امام بخاری^۱، ولایت قفقاز^۲ است که برای وفاداری به البغدادی سوگند خورده‌اند. همراه با انجام اقدامات نظامی علیه داعش این گروه تروریستی در حال حاضر در صدد ایجاد روابط بین گروه‌های سلفی برآمده که در اروپا، غرب و شمال آفریقا و خاورمیانه و نیز آسیای مرکزی و آسیای جنوب شرقی فعال هستند (Botobekov, 2016).

شاخه رسانه‌ای داعش الفرقان^۳ پیام رسانه‌ای را از سوی سخنگوی داعش العدنانی منتشر ساخت که افراد هم فکر خود را به انجام حملات تروریستی به مراکز نظامی و غیرنظامی در آمریکا و اروپا طی ماه رمضان گذشته تشویق می‌کرد. در نتیجه در ماه رمضان فراگیران با درجه‌های مختلف ارتباط با داعش حملاتی را در ارلاندو^۴، اکتب^۵، استانبول^۶، داکا^۷ و مدینه^۸ انجام دادند که در نتیجه آن نزدیک به ۳۰۰ نفر کشته شدند. بسیاری از این حملات به وسیله سلول‌های مورد حمایت داعش سازماندهی شده بودند، گروه‌هایی که به انجام اقدامات تروریستی به ویژه در ماه رمضان گذشته پس از دریافت پیام از سوی داعش مبادرت ورزیدند. داعش به چند دلیل در صدد الهام بخشیدن به سلول‌های تروریستی خود برای ایجاد اقدامات تروریستی است. نخست به منظور ایجاد تبلیغات برای کم رنگ کردن خسارت‌های ناشی از شکست‌های نظامی و از دست دادن مناطق تحت تصرف خود؛ دوم، تحکیم روابط میان گروه‌های افراطی هم فکر خود در سرتاسر مناطق تحت تصرف خود و خلافت خود خوانده. سوم، کمک به فعال شدن بازگشت مبارزان داعش و ارتباط مجدد با سازمان مرکزی آنها و تلاش برای جذب نیرو به وسیله حامیان محلی داعش در سایر مناطق (Ibid, 2016).

بر این اساس سوال مقاله حاضر آن است داعش چگونه به ایجاد شبکه‌ای از سلول‌های تروریستی در آسیای مرکزی مبادرت کرده است؟ در پاسخ به این پرسش نگارندگان معتقد هستند که داعش از طریق انتشار پیام‌های خود در بستر فضای مجازی به

---

¹ . Katibat al-Imam Bukhari

² . Wilayat Qawqaz (Caucasus)

³ . Al-Furqan

⁴ . Orlando

⁵ . Aktobe

⁶ . Istanbul

⁷ . Dhaka

⁸ . Medina

جذب و آموزش نیرو و ایجاد شبکه‌ای از سلول‌های تروریستی در آسیای مرکزی مبادرت نموده است. در این مقاله پس از بیان چارچوب نظری به تبیین ابزارهای نوین ارتباطی داعش در بستر فضای مجازی، اهداف و مقاصد داعش در استفاده از فضای مجازی در جذب و آموزش افراد و ایجاد سلول‌های تروریستی در آسیای مرکزی و راهبردهای مقابله با داعش در این منطقه واکاوی می‌شود. می‌توان اذعان داشت که داعش به جای رویکرد گسترش سرزمینی اکنون دکتترین گسترش تهدید را برگزیده و در این راستا بهره‌گیری از شبکه‌های مجازی را جهت بسترسازی تهدید و یا توجیه آن مورد توجه قرار داده است. این مهم باعث بروز نگرانی عمیق در میان رژیم‌های حاکم در آسیای مرکزی شده است.

چارچوب نظری

الف) شبکه هواداری فرا مرزی

مارگارت کک^۱ و کترین سیکینک^۲ براساس اندیشه اخلاقی و ارزش‌های اصولی، شبکه هواداران فرامرزی را به عنوان ویژگی کلیدی جهانی مشخص می‌سازند که در آن مناسبات فرا مرزی رو به رشد است. شبکه‌ها نوعی از سازمان هستند که وجه مشخصه‌شان الگوهای داوطلبانه، متقابل و افق ارتباط و مبادله است. شبکه‌های چابک‌تر از سلسه مراتب هستند (کک و سیکینک، ۱۳۹۱). شبکه‌های هواداری فرا مرزی از طریق ساختن اتصالات و ارتباطات میان کنشگران و فرآیند کم‌رنگ شدن مرزهای میان دولت‌ها کانال‌های^۳ ارتباطی میان افراد حول یک موضوع خاص را به وجود می‌آورند (Keck and Sikkink, 1998: 1).

در واقع از ویژگی‌های منحصر به فرد شبکه‌های هواداری فرامرزی می‌توان به (۱) مرکزیت ارزش‌ها و یا ایده‌های اصولی، (۲) باور به تشابه در عین تفاوت، (۳) استفاده از خلاقانه از اطلاعات (۴) جذب و به کارگیری افراد در راستای شبکه‌سازی نام برد. این شبکه‌ها حول یک موضوع و یا ارزش پذیرفته شده و گفتمان عمومی سازمان می‌یابند که شبکه را با مبادلات متراکم اطلاعات تغذیه می‌کند. توانایی بسیج اطلاعات و ایجاد فشار و نفوذ در مناطق مورد هدف در راستای تغییرات دلخواه از اهداف این شبکه‌ها است (Keck and Sikkink, 1998: 2). این شبکه‌ها را شبکه‌های هواداری می‌نامند چرا که هواداران از آرمان‌های یکدیگر حمایت و یا از آرمان یا

¹. Margaret E. Keck

². Kathryn Sikkink

³. Channels

طرح پیشنهادی شبکه دفاع می‌کنند.

این شبکه‌ها برای پیشبرد آرمان‌ها و هنجارهای مورد پذیرش خود سازمان می‌یابند و اغلب در برگیرنده افرادی هستند که در جهت اهداف شبکه فعالیت می‌کنند و دارای برداشتی فردباورانه از منافع خود نیستند و این امر موجب بازتولید برخی زمینه‌های موضوعی از روابط فردی در آن سوی مرزهایی می‌شود که در شکل‌گیری شبکه اهمیت به سزایی دارد (کک و سیکینک، ۱۳۹۱). دیوید اسنو و همکاران وی^۱ از این مفهوم به معنای تلاش استراتژیک آگاهانه از سوی گروهی از افراد به منظور گسترش و اشتراک ادراک از جهان مورد نظر خود و ایجاد انگیزه در عمل جمعی یاد می‌کنند (Keck and Sikkink, 1998:3). این همان امر است که شبکه هوادارای فرا مرزی از طریق ایجاد قالب مشترک معنا تشابه در عمل را در عین تفاوت‌های اعضا مورد استفاده قرار می‌دهد (Keck and Sikkink, 1998:7).

افراد موجود در یک شبکه ارزش‌های مشترکی دارند و با هم به تبادل اطلاعات می‌پردازند و این جریان اطلاعات میان بازیگران موجود، رشته‌های متراکمی و درهم تنیده‌ای از پیوندهای رسمی و غیررسمی را ایجاد می‌کند. توانایی تولید سریع و دقیق اطلاعات و به صحنه در آوردن آن مهم‌ترین مشخصه این شبکه است (کک و سیکینک، ۱۳۹۱) شبکه‌های هواداری فرامرزی در کشورهای شمال در محیطی فرهنگی فعالیت می‌کنند، اما برای اعضای شبکه‌های موجود در کشورهای در حال توسعه به دلیل وجود خاطرات روابط استعماری و نواستعماری^۲ نوع فعالیت به مراتب خشن‌تر و متصلب‌تر است. تروریسم با بهره‌مندی از فضای مجازی و ابزارهای نوین ارتباطی آن طیف گسترده‌ای از شبکه‌های هواداری فرامرزی دارای سلول‌های متصل به هم و دارای ارتباط افقی را ایجاد می‌کند که به انجام اقدامات تروریستی بپردازند (Arnaboldi and Vindino, 2015: 127-128).

شبکه هواداری فرا مرزی مذکور دارای دو کار ویژه خاص است:

۱) سیاست اطلاعات یا توانایی تولید سریع و قابل اعتماد اطلاعات و انتقال آن به سلولی که بیشترین اثرگذاری را داشته باشد.

۲) سیاست نمادین یا توانایی استفاده از نمادها یا داستان‌ها و محرک‌های ویژه که توانایی ترسیم موقعیت‌های خاص را برای مخاطبان فراهم نماید (Keck and Sikkink, 1998:16). در

---

¹. David Snow and His Colleagues

². Colonial And Neocolonial Relations

واقع آنها با چارچوب‌بندی و تصویرسازی مسائل قدیمی به شیوه‌های نو، موضوعاتی تازه خلق می‌کنند تا برداشت کنشگران را از هویت و منافع خودشان دگرگون سازند (کک و سیکینک، ۱۳۹۱).

تروریسم تلاش می‌کند تا با ایجاد شبکه هواداران فرامرزی از اطلاعات به عنوان حلقه پیوند اعضای شبکه استفاده نموده و از فضای مجازی و ابزارهای نوین ارتباطی آن نظیر شبکه‌های اجتماعی در راستای منظم ساختن و پراکندگی تبادل اطلاعات استفاده نماید که همان بهره‌گیری از سیاست اطلاعات شبکه‌های هوادار فرامرزی است و از طریق بر ساختن نمادهای فرهنگی جدید از دل مواد و مصالح تاریخی و براساس خوانش‌های سلیقه‌ای از دین به ایجاد منابع هویت و معنا می‌پردازد. (کاستلز، ۱۳۸۰: ۸۸) و از مناسک و نمادهای ایدئولوژیک و دینی به عنوان ابزاری برای جمع‌آوری و بسیج گسترده اعضای شبکه تحت پرچم واحد استفاده می‌نماید چرا که مؤلفه‌های مبتنی بر ایمان، نظیر نمادها و مناسک بیش از هر عامل دیگری در شکل‌گیری تعهد جمعی و گروهی اعضای شبکه نقش دارند و از سوی دیگر از جنبه‌های پاداش‌دهی دین در جهت اهداف خود سوءاستفاده می‌نماید (گوهری مقدم ۱۳۹۰: ۹۳) که این همان استفاده از سیاست نمادین شبکه‌های هواداری فرامرزی است. به عبارت دیگر تروریسم در بستر استفاده از فضای مجازی و ابزارهای نوین ارتباطی آن نظیر شبکه‌های اجتماعی^۱ اقدام به تشکیل شبکه هواداری فرامرزی نموده و با بهره‌گیری از استراتژی‌های این نوع شبکه‌سازی به انجام اقدامات تروریستی مبادرت می‌ورزد. به بیان دیگر دانش^۲ و اطلاعات، سلاح‌های غیرقابل مشاهده‌ای هستند که محل و بستر وجود آنها فضای مجازی می‌باشد و تروریسم با بهره‌گیری از این دو سلاح به سازمان شبکه‌ای دانش محور^۳ و به بیان دیگر سازمان هوشمند و یادگیرنده^۴ بدل گشته است و داعش در فضای مجازی مصداق بارز آن می‌باشد (ابراهیم‌نژاد و اسکندری، ۱۳۹۱: ۳۷-۴۶).

^۱. Social Network

^۲. Knowledge

^۳. Knowledge- Based Network Organization

^۴. Learning And Smart Organization

ابزارهای ارتباطی داعش در بستر فضای مجازی

الف) انتشار متون دیداری، شنیداری و نوشتاری توسط داعش در فضای مجازی

۱) متون دیداری: فیلم‌های ویدیویی و تصاویر منتشر شده توسط داعش موضوعات مختلفی را در بر می‌گیرد. دسته‌ای از آن‌ها به نمایش انواع مختلف اعدام شامل بریدن سر (خبرنگاران و اتباع خارجی و مخالفان داعش) به صلیب کشیدن، سوزاندن، غرق کردن افراد در زیر آب با هدف ایجاد ترس و وحشت و القای قدرت داعش نمایش داده می‌شود (Siboni, Cohen and Koren, 2015:138).

دسته دیگری شامل ویدیوهایی از انجام عملیات انتحاری توسط مبارزان داعشی و یا تحمل شرایط سخت نظیر عبور از کوه‌ها با حداقل غذا برای ترغیب افراد در جهت پیوستن به این گروه تروریستی است (Lombardi, 2015:91).

نماهنگ‌های ویدیویی کوتاه و چند دقیقه‌ای که مبارزان داعشی را در حال خوردن بستنی یا شاورما^۱ (نوعی غذای عربی)، بازی با کودکان، نوازش گربه و شنا در استخر (Fernandez, 2015:8) یا تقسیم غذا بین افراد فقیر توسط داعشی‌ها و کمک به سالمندان توسط آنها نشان می‌دهد تلاش دارد که به مخاطب روحیه همکاری میان آنها و ترسیم فضای مطلوب و آرام را برای پیوستن دیگران به این گروه تروریستی را القا نماید (Fernandez, 2015:7). تمامی این ویدیوها به زبان روسی و زبان‌های رایج^۲ در آسیای مرکزی زیرنویس و یا دوبله می‌گردد. در برخی از این فیلم‌های ویدیویی که در بستر فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی منتشر می‌گردد این گروه تروریستی تلاش کرده است که ایدئولوژی‌ها و تفکرات افراطی داعش را در آسیای مرکزی گسترش دهد. از جمله آنها، فیلم‌های ویدیویی است که فرماندهان اهل آسیای مرکزی داعش هموطنان خود را به زبان مادری دعوت به جهاد می‌کنند. از مهم‌ترین ویدیوهایی که توسط داعش در سایت یوتیوب^۳ بارگذاری شده است، مربوط به گل‌مراد خالیموف^۴ جنگجوی بی رحم و خشن داعش و فرمانده سابق پلیس تاجیکستان است. خالیموف در این ویدیو به صورت آشکار هموطنان خود را به خشونت و انجام اقدامات تروریستی برای از بین بردن نظم سیاسی موجود در تاجیکستان و

---

^۱. Shwarma

^۱. زبان‌های ترکمن، ازبکی، قزاقی، قرقیزی، ایغوری، پامیری و فارسی می‌باشد.

^۳. YouTube

^۴. Gulmurod Khalimov

سایر کشورهای آسیای مرکزی فرامی‌خواند. در فیلم ویدیویی دیگر که مشابه کلیپ ویدیویی مذکور می‌باشد، یک جنگجوی داعش اهل فرقیزستان، مردم کشورش را به مهاجرت به سرزمین‌های تحت کنترل داعش و جهاد فرا می‌خواند (Ibvraev, 2006:10-11).

در کلیپی که از ابومعاذ^۱ رئیس گروه جماعت قزاق داعش منتشر شده است وی مردم قزاقستان را به پیوستن به داعش تشویق می‌نماید. علاوه بر آن در قزاقستان گروه داعشی موسوم به جندالخلافة^۲ با انتشار کلیپی ۱۵ نفر از افراد جذب شده به گروه خود را در حال بیعت با داعش نشان می‌دهد.

داعش همچنین با انتشار ویدیویی در بستر فضای مجازی از بیعت کردن گروه سلفی جنبش اسلامی ازبکستان^۳ و سرکرده آن عثمان غازی^۴ با داعش و قطع بیعت این گروه با طالبان را نشان می‌دهد. همچنین کلیپی دیگر نیز جنبش اسلامی ازبکستان را در حال نصب پرچم داعش در یکی از پل‌های معروف شهر تاشکند نشان می‌دهد (Stobdan, 2014:2). انتشار این کلیپ‌های ویدیویی در جهت اثرگذاری بر مخاطب و تلاش در راستای جذب افراد به گروه تروریستی داعش در منطقه آسیای مرکزی می‌باشد.

(۲) متون شنیداری: در زمینه متون شنیداری می‌توان به بیانیه‌ها، سرودها، سخنرانی، قصه‌ها، خطبه‌ها و گفت‌وگوها در جهت اهداف داعش و در قالب‌های صوتی اشاره کرد. در زمینه سخنرانی داعش تلاش دارد از دو جهت سخنرانی‌های تحریک‌آمیز و سخنرانی‌های حماسی (در جهت برجسته‌سازی تاریخ گذشته) به اهداف خود دست یابد (شریفات، ۱۳۹۳: ۱۱۱-۱۱۳). سرودهای مذهبی و حماسی به زبان عربی و زبان‌های دیگر نیز در جهت تشویق افراد به پیوستن به داعش توسط این گروه تروریستی در فضای مجازی منتشر می‌گردد (Mahzam, 2015: 3).

(۳) متون نوشتاری: این بخش شامل کتاب‌ها، منشورات، نامه‌ها، گفت‌وگوها، اخبار، مقالات، بیانیه‌ها و گزارش‌ها می‌شود که توسط داعش در فضای مجازی در جهت اثرگذاری بر

¹. Abu Moaz

². Jund Al-Khilafah

³. Islamic Movement Of Uzbekistan

⁴. Usmon Ghazi

مخاطب منتشر می‌گردد (شریفات، ۱۳۹۳: ۱۱۱). داعش در این راستا اقدام به انتشار نشریه ایستاک^۱ به زبان روسی در فضای مجازی نموده است (Mahzam, 2015:2). از دیگر متون نوشتاری منتشر شده توسط داعش می‌توان به کتاب‌های الکترونیکی تحت عنوان پرچم‌های سیاه^۲ اشاره کرد که از طریق حساب‌های کاربری توئیتر توزیع می‌گردد. این کتاب‌ها در صد صفحه منتشر می‌گردد و شامل پنج بخش رهبری داعش (اهداف و استراتژی)، سربازان (آموزش‌ها برای کنترل مناطق تحت تصرف داعش و حفظ زنجیره فرماندهی)، خدمات مباحث مربوط خدمات آموزشی و بهداشتی، رسانه‌ها (استراتژی‌های ارتباطی داعش، شبکه‌های اجتماعی و پیام‌های داعش برای دنیای غرب)، آینده‌نگری (آموزش سلول‌های تروریستی برای حمله به کشورهای هدف) با ترجمه به زبان روسی اشاره نمود (Lombardi, 2015: 108-109).

ب) استفاده از ظرفیت شبکه‌های اجتماعی

داعش از ظرفیت‌های شبکه‌های اجتماعی برای دستیابی به اهداف خود بهره می‌برد، چرا که امکان اثرگذاری بر کاربران توئیتر، فیس‌بوک، یوتیوب و سایر شبکه‌های اجتماعی به دلیل سرعت بالای انتشار فیلم، عکس، تصاویر و پیام از طریق اشتراک‌گذاری و روش‌های مشابه فراهم می‌باشد. احمد ابوسمره که اصلیت سوری دارد و در آمریکا بزرگ شده است، مسئول بخش شبکه‌های اجتماعی داعش می‌باشد (ابراهیم‌نژاد و فرمانیان، ۱۳۹۳: ۵۶).

۱) توئیتر

داعش در توئیتر دارای انواع مختلفی از حساب‌های کاربری می‌باشد. حساب‌های کاربری که اخبار رسمی داعش را منتشر می‌کنند، حساب‌های کاربری غیررسمی که توسط حامیان داعش و به منظور باز نشر اطلاعات به کار می‌رود و حساب‌های کاربری منطقه‌ای که افراد و مبارزان داعشی به انتشار خاطرات و گزارش وقایع روزمره و تحسین جهاد در آن مشغول هستند. داعش از طریق حساب‌های کاربری خود به انتشار فیلم‌هایی از صحنه‌های عملیات انتحاری، آموزش استفاده از سلاح یا بمب‌های دستی، تحسین مبارزان خود و موارد مشابه

---

^۱. Istok

^۲.The Black Flags Books

مبادرت می‌ورزد (Schori Liang, 2015:6).

این حساب‌های کاربری اغلب توسط تروریست‌های داعشی اهل آسیای مرکزی به زبان روسی و زبان‌های رایج در این منطقه پیام‌های خود را برای اثرگذاری بر مخاطبان هدف ارسال می‌نماید.

داعش همچنین اقدام به تولید نرم‌افزار طلوع سحر (فجر بشارت)^۱ نموده که این نرم‌افزار از طریق هماهنگ سازی حساب‌های کاربری افراد با هواداران داعش به ارسال موضوعات مورد علاقه به آنها از سوی حامیان داعش اقدام می‌نماید (Schori Liang, 2015:5).

از قابلیت‌های دیگر این نرم‌افزار امکان انتشار پیام‌ها و اطلاعات از سایت‌های کاربری افراد به نام این افراد و بدون اجازه و یا هرگونه تعامل دیگری با آنها می‌باشد (Hoffman and Schweitzer, 2015:73). داعش به منظور هماهنگ ساختن پیام‌هایش در توئیتر به ایجاد هشتگ^۲ مبادرت ورزیده است و کاربران را تشویق به تقویت این هشتگ‌ها می‌نماید. هشتگ‌های مختلفی نظیر همه نگاه‌ها به داعش^۳ به منظور افزایش مخاطبان حامی داعش و ایجاد اتحاد و پیوستگی میان سلول‌های تروریستی داعش در آسیای مرکزی به کار می‌رود (Vitale and Keagle, 2014: 7).

۲) یوتیوب

شبکه اجتماعی یوتیوب به منظور به اشتراک گذاشتن فیلم‌های ویدیویی به کار می‌رود. داعش در یوتیوب تلاش می‌نماید، فیلم‌هایی در مدح و ستایش جهاد و کشته شدن در راه داعش، فیلم‌های آموزشی، فیلم‌های مربوط به عملیات انتحاری یا فیلم‌های آموزش عقاید سلفی را منتشر نماید (Schori Liang, 2015:6). اغلب این فیلم‌های با زیرنویس به زبان روسی یا زبان‌های رایج در آسیای مرکزی در جهت اثرگذاری بر مردم این مناطق و ترغیب آنان برای پیوستن به گروه تروریستی داعش منتشر می‌یابد.

^۱. Down of Glad Tidings

^۲. Hashtag:

- برچسبی است که برای دسته‌بندی و به اشتراک‌گذاری پست‌ها (Posts) و نظرها (Comments) درباره موضوعی خاص در سطح جهانی و فراتر از حلقه و فهرست دوستان به کار می‌رود (احمدوند ومختاری، ۱۳۹۳: ۳۲۵).

^۳. All Eyeon ISIS

۳) فیس‌بوک

داعش از شبکه اجتماعی فیس‌بوک به منظور غیر متمرکزسازی پیام‌ها و انتشار انواع مختلفی از آن‌ها نظیر فیلم، عکس، پیام‌های صوتی و متنی استفاده می‌نماید (Schori Liang, 2015:5). ایجاد انجمن‌ها و گروه‌های مجازی در فیس‌بوک و ایجاد جلسات پرسش و پاسخ مجازی از دیگر اقدامات داعش در فیس‌بوک برای اثرگذاری بر مخاطبین هدف در آسیای مرکزی می‌باشد (Woolsey, 2014: 44-45).

۴) اینستاگرام

شبکه اجتماعی اینستاگرام به منظور اشتراک‌گذاری عکس‌ها و پیام‌های بصری استفاده می‌گردد. داعش در اینستاگرام تلاش می‌نماید از عکس‌ها و مواد بصری با مضامین بی‌عدالتی در جهان، تقدیس جهاد، سلاح و گلوله و تجهیزات جنگی، زندگی روزمره مبارزان داعش، رهبران و رزمندگان داعش و بازی کردن با حیوانات خانگی نظیر گربه توسط مبارزان این گروه تروریستی برای اثرگذاری بیشتر بر مخاطبان در آسیای مرکزی استفاده نماید (Vitale and Keagle, 2014:8).

۵) کی‌ک^۱ و آسک. اف‌ام^۲

شبکه اجتماعی کی‌ک دارای حجم کاربر متوسط می‌باشد و داعش از آن برای پیام‌رسانی به مخاطبان آسیای مرکزی بر روی گوشی‌های هوشمند استفاده می‌نماید (Woolsey, 2014: 77) و از مزایای آن ایجاد حریم خصوصی بیشتر برای کاربران است و داعش برای در امان ماندن از ردیابی از آن بهره می‌گیرد (Woolsey, 2014:3). شبکه اجتماعی آسک. اف‌ام برای پرسش و پاسخ مورد استفاده قرار می‌گیرد و امکان ناشناس ماندن کاربران را فراهم می‌نماید. یکی از کاربردهای این شبکه اجتماعی آن است که کاربران حامی داعش در آسیای مرکزی می‌توانند به راحتی سؤال خود را مطرح نموده و برای فرار از ردیابی پاسخ خود را در حساب کاربری توئیتر دریافت نمایند. این شبکه اجتماعی صرفاً برای پیام‌های متنی کاربری

---

¹. Kik

². Ask. Fm

دارد (Woolsey, 2014: 76).

۶) تامبلر^۱ و فلیکر^۲

تامبلر یک شبکه اجتماعی محبوب در میان بانوان است (Hoffman and ..., 2015:75) و داعش در آن سعی بر اثرگذاری روی بانوان در منطقه آسیای مرکزی با ارسال تصاویر، فیلم‌ها و پیام‌هایی با محتوای دوستانه و متناسب با روحیه و علایق بانوان می‌باشد (Schori Liang, 2015: 2). فلیکر نیز قابلیت‌های فراوانی نظیر به اشتراک‌گذاری متون نوشتاری، عکس، فیلم و حتی نرم‌افزار دارد و داعش از آن در جهت اشتراک‌گذاری تجربیات مبارزان خود و بازنشر پیام‌ها و اطلاعات روزانه به خصوص عکس‌های کشته‌شدگان خود برای تشویق مخاطبان در منطقه آسیای مرکزی و قفقاز استفاده می‌نماید (Woolsey, 2014:74).

۷) وی‌کی^۳

وی‌کی شبکه اجتماعی مخصوص روس زبان‌های جهان می‌باشد و داعش پیام‌ها و مجلات خود را به زبان روسی در آن به منظور اثرگذاری بر مخاطبان در آسیای مرکزی و قفقاز منتشر می‌نماید (Woolsey, 2014: 90).

۸) ساوند کلاود^۴

ساوند کلاود شبکه اجتماعی است که امکان به اشتراک‌گذاری، دریافت و بارگذاری رایگان متون صوتی را فراهم می‌آورد و داعش در آن به بارگذاری و اشتراک‌گذاری سرودهای مذهبی، بیانیه‌های صوتی رهبران خود و پیام‌های ضبط شده صوتی به زبان روسی یا زبان‌های رایج در منطقه آسیای مرکزی برای اثرگذاری برای تشویق مردم این منطقه برای پیوستن به این گروه تروریستی می‌پردازد (Woolsey, 2014: 82).

---

¹. Tumblr

². Flickr

³. VK (VKontakte).com

⁴. Sound Cloud

۹) وایبر^۱، واتس‌آپ^۲، تلگرام^۳ و سیگنال^۴

داعش از شبکه‌های اجتماعی وایبر، واتس‌آپ و تلگرام (ایجاد گروه‌های^۵ کاربری برای تعامل دو طرفه و کانال‌هایی^۶ که به منظور اطلاع‌رسانی و تعامل‌های یک طرفه به کار می‌روند) برای به اشتراک‌گذاری پیام‌ها، آموزش اندیشه‌های سلفی و جهادی، توزیع و انتشار عکس و فیلم در منطقه آسیای مرکزی بهره می‌برد (Gupta, 2015:3). به دنبال حذف گسترده صفحات داعش در تلگرام و لورفتن برخی از اطلاعات این گروه تروریستی، داعش با انتشار بیانیه‌ای از اعضای خویش و حامیان خود در منطقه آسیای مرکزی درخواست نموده است تا به جای تلگرام از نرم افزار سیگنال که امن‌تر است، استفاده نمایند.

۱۰) خلافت‌بوک

داعش شبکه اجتماعی خلافت‌بوک را از ماه مارس ۲۰۱۵ طراحی و راه‌اندازی نموده است. در این شبکه اجتماعی از رنگ آبی و طرح‌های گرافیکی شبیه فیس‌بوک استفاده گردیده است. این شبکه اجتماعی به عنوان مکانی امن برای ارتباط شبکه هواداران داعش در آسیای مرکزی تبدیل شده است و قادر به پشتیبانی هفت زمان زنده دنیا از جمله زبان روسی می‌باشد. استفاده از هشتگ، اشتراک‌گذاری تصاویر، فیلم، متن و ایجاد گروه در خلافت‌بوک امکان پذیر بوده و به منظور اثرگذاری و تسهیل در فرآیند ایجاد سلول‌های تروریستی در آسیای مرکزی مورد استفاده قرار می‌گیرد. بعد از ورود به تارنما به جای گزینه "ادامه دهید"، گزینه "شاید خداوند شما را وسیله‌ای برای گفت‌وگوی میان مسلمانان قرار دهد" به زبان عربی وجود دارد. یکی از قوانین این شبکه اجتماعی ممنوعیت گذاشتن عکس در پروفایل^۷ (رخ‌نما)، منع انعکاس و اشتراک‌گذاری اطلاعات شخصی دیگران و نیز الزام به عضویت با نام مستعار به منظور حفظ گمنامی می‌باشد (Griffin, 2015).

---

¹. Viber

². Whats App

³. Telegram

⁴. Signal

⁵. Telegram Groups

⁶. Telegram Channels

⁷. Profile

اهداف و مقاصد داعش در استفاده از فضای مجازی

الف) جذب و آموزش نیرو

یکی از راهبردهای حیاتی داعش "بقاء و گسترش" است و داعش در این زمینه به دلیل فراهم بودن بسترهای طبیعی برای رشد خود منطقه آسیای مرکزی را برگزیده است. آسیای مرکزی به دلیل ضعف اقتصادی و سیاسی خود و گسترش استبداد، فساد، تنش‌های قومی و مذهبی، منطقه‌ای مساعد برای جذب گروه‌های تروریستی از جمله داعش به شمار می‌آید. همچنین شکست‌های منطقه‌ای داعش در سوریه و عراق توجه این گروه تروریستی را به آسیای مرکزی و استفاده از ظرفیت آن معطوف نموده است. این منطقه به لحاظ سیاسی دارای رژیم‌های اقتدارگرا و به لحاظ اقتصادی دارای فقر اقتصادی و فساد گسترده می‌باشد. این امر با توجه به سرکوب گسترده قومیت‌ها و مذاهب باعث گردیده تا شهروندان این مناطق به سوی افراط‌گرایی مذهبی سوق یابند. از این رو، کشورهای منطقه آسیای مرکزی با افزایش بودجه حفاظت از مرزها در تلاشند تا مانع پیوستن ساکنان این مناطق به داعش شوند (Returnees, 2014:11)

داعش در راستای جذب نیرو از طریق فضا مجازی سعی در تغییر نگرش افراد و تغییر دیدگاه آن‌ها به نگرش افراطی می‌نماید و در این زمینه به استفاده گسترده از خشونت و انتشار آن در فضای مجازی مبادرت می‌ورزد (Lombardi, 2015:84-85). استفاده بی‌رحمانه از خشونت (نظیر نمایش اعدام‌ها و سوزاندن افراد) و انتشار آن با بالاترین کیفیت، نقطه تمایز داعش با سازمان‌های تروریستی مشابه است (Plebani and Maggiolin, 2015:154). داعش بر این مبنا از اصول مدیریت توحش^۱ که توسط ابوبکر ناجی^۲ در کتابی به همین مضمون برای القاعده به نگارش در آورده است، استفاده می‌نماید (Al-Qarawee, 2015:154).

نمایش خشونت از طریق قدرت بزرگنمایی آن در رسانه‌ها و فضای مجازی از یک بعد به عنوان الگوی سنتی تنبیه دشمن و از سوی دیگر به عنوان عامل ایجاد کننده ترس و وحشت در دل مخالفان و تلاش برای نشان دادن قدرت و برتری خود به کار

¹. Management of Savagery

². Abu Bakr Annaji

می‌رود (Plebani and Maggiolini, 2015: 29).

داعش با استفاده از تبلیغات و فناوری‌های ارتباطی نوین تلاش می‌نماید تا به منظور ایجاد روحیه حماسی، دارای تنفر و تعصبات منحرفانه مذهبی در فضای مجازی وحشت را تزریق نماید (Gupta, 2015: 1) و با انتشار آن در مقیاس گسترده علاوه بر تسهیل فرآیند افراطی‌گری، تلاش می‌نماید تا روحیه تهاجمی خود را به دیگران نشان دهد (Plebani and Maggiolini, 2015: 39) و با برجسته سازی توانایی‌ها و نیروهای خود علاوه بر ایجاد هراس افکنی بتواند با کمترین هزینه مناطق مورد نظر خود را تصرف کند (Greene, 2015: 16). داعش در روش‌های تبلیغاتی خود در فضای مجازی از سلفی‌گری، روحیه حماسی و تشویق به جهاد را به کار می‌برد. داعش به طور عمده جزییات رویدادها را روایت می‌کند و این امر تنها منحصر به نمایش خشونت نیست، بلکه تلاش می‌کند تا با انتشار فیلم‌ها، کتابچه‌ها و جزوات آموزشی نحوه کار با سلاح، ساخت بمب‌های دست‌ساز، استفاده از کمربند انفجاری، انجام عملیات انتحاری و شیوه مبارزه را به افراد بیاموزد. داعش از دیگر سو تلاش می‌کند تا اوضاع زندگی مردم را در مناطق تحت سیطره خود دارای کیفیت مطلوب نشان دهد. در این زمینه می‌توان به ویدیوهای جان کانتلی^۱ تحت عنوان "گوش‌هایت را به من قرض بده"^۲ که با زیرنویس به زبان روسی و زبان‌های رایج در آسیای مرکزی به نمایش مناطق مختلف تحت سیطره داعش و تلاش برای نشان دادن روند عادی زندگی مردم می‌پردازد، اشاره نمود (Maggiolini, 2015: 59-64).

داعش برنامه ویژه‌ای را برای جذب بانوان به این گروه تروریستی دنبال می‌کند. این گروه به تازگی حلقه رسانه‌ای جدیدی به نام "زورا فاندیشن"^۳ (بنیاد زورا) در شبکه‌های مختلف اجتماعی ایجاد کرده است و تلاش دارد تا با مطرح کردن ایده حمایت از مبارزان داعش و داشتن کودکان جهادی آنان را ترغیب به حمایت و جذب در این گروه تروریستی

---

^۱. John Contlie:

- جان کانتلی خبرنگاری انگلیسی می‌باشد که توسط داعش دستگیر شده است و با انتشار کلیپ‌های ویدیویی "گوش‌هایت را به من قرض بده" و همکاری با داعش، توانست جان خود را از مرگ و اعدام نجات دهد.

^۲. Lend Me Your Ears

^۳. The Zora Foundation

نماید. داعش همچنین شبکه أم^۱ را در توئیتر ایجاد نموده است و در آن بانوان را تشویق می‌نماید که همسران مبارزان داعش شوند تا بتوانند فرزندان جهادی را تربیت نمایند (Schori Liang, 2015:6) استفاده از تصاویری با مضمون خانواده‌های داعش در حال شادی کردن و انتشار خاطرات زنان داعش در توئیتر و به اشتراک گذاری آنان یکی دیگر از ترفندهای داعش برای جذب بانوان می‌باشد (Ali, 2015:15).

با توجه به تضعیف داعش در میدان نبرد و تغییر استراتژی آن به جذب افراد به طور هدفمند از آسیای مرکزی، این گروه تروریستی مرکز رسانه ای روس زبان الفرات^۲ را به منظور تهیه نمائندگان تبلیغاتی و متون نوشتاری در جهت تکفیر سایر مسلمانان با تمرکز بر بانوان و کودکان ایجاد نموده است. واقعیت آن است که زبان روسی پس از زبان عربی و انگلیسی سومین زبان مورد استفاده برای تبلیغات داعش و در کنار آن تولید محصولات صوتی و تصویری به زبان‌های قرقیزستان، ازبکستان، قزاقستان، ترکمنستان و تاجیکستان است (Botobekov, 2016).

رواج فتواهای آنلاین^۳ توسط مفتی‌های سلفی و انتشار آن به زبان‌های روسی و زبان‌های رایج در آسیای مرکزی اغلب در جهت جذب افراد به داعش از سوی این گروه تروریستی مورد استفاده قرار می‌گیرد که از جمله آن می‌توان به باز نشر فتوای محمدالعرفی^۴ به زبان روسی و زبان‌های موجود در منطقه آسیای مرکزی اشاره نمود (Central Asian Involvement in ..., 2015: 7).

در آغاز ماه آوریل سال ۲۰۱۶ مرکز رسانه ای داعش به نام الحیات^۵ دو نمائنگ ویدیویی را در یوتیوب منتشر ساخت در یکی از آن‌ها مردی ۶۰ ساله به نام ابوامین^۶ با همسر و فرزندان خود از شهر اوش^۷ در قرقیزستان در جست و جوی رستگاری امادگی خود را برای عزیمت به مناطق تحت تصرف داعش نشان می‌داد و مسلمانان آسیای مرکزی را تشویق می‌کرد که همراه با همسر و فرزندان خود به داعش بپیوندند و دارالکفر را رها کرده و به

¹. Umm Network

². Russian-Language Media Center Furat Media

³. Online Fatwa

⁴. Mohammad Al-Arifi

⁵. Al-Hayat Media Center

⁶. Abu Amin

⁷. Osh

دارالاسلام بیابند. در این ویدئو وی به همراه نوه خود دیده می‌شود که به مدت نیم ساعت به زبان قرقیزی صحبت نموده و به زبان روسی زیرنویس شده است. در ویدیویی دیگر که دو مرد با ملیت قزاقستان به همراه دو پسر جوان دیده می‌شوند که مسلمانان قزاقستان را تشویق به آمدن به سوریه و پیوستن به داعش می‌نمایند. یکی از آن‌ها مراد مالنف^۱ است که از روستای کزیگرت^۲ از جنوب قزاقستان به سوریه آمده است اظهار می‌دارد که با همسر و شش فرزند خود به سوریه آمده است. در این ویدیو پسران جوان با لباس استتار نورسلطان نظربایف^۳ را کافر و قزاقستان را سزمین کفار می‌خوانند. در فیلم‌های اولیه تبلیغاتی داعش مردم آسیای مرکزی را تشویق به پیوستن به این گروه تروریستی همراه همسر و فرزندانشان می‌کند ولی در حال حاضر داعش توجه دستگاه تبلیغاتی داعش به بازگشت تروریست‌ها به کشورهای مبدا و سرنگونی حکومت‌هایشان و اجرای قانون شریعت مورد نظرشان می‌باشد (Botobekov, 2016).

در انتشار این پیام‌ها داعش تلاش دارد تا افراد ساکن در آسیای مرکزی را در جهت جنگ و نبرد جذب نماید. داعش همچنین با ایجاد تیپ نظامی الخنساء^۴ و انتشار تصاویر و فیلم‌های آن در شبکه‌های اجتماعی درصدد القای این دیدگاه به زنان ساکن در منطقه آسیای مرکزی می‌باشد که زنان تحت خلافت داعش قادر به حمل سلاح و توانایی دفاع از خود هستند و تلاش می‌کند از این طریق بانوان را تشویق به همکاری و حمایت از این گروه تروریستی نماید (Hoffman and Schweitzer, 2015: 75). به طور کلی پیام‌های تبلیغاتی داعش که در بستر فضای مجازی منتشر می‌گردد دارای ساختار برنامه‌ریزی بلندمدت می‌باشد و داعش سعی می‌کند تا قلمرو تبلیغاتی خود را در سطح جهانی قرار دهد که هدف آن ایجاد فرآیند افراطی کردن جوانان غربی و جوانان مسلمان در کشورهای مختلف و ایجاد شبکه‌ای از سلول‌های تروریستی می‌باشد. پیام‌های داعش حاوی داستان‌های حماسی، مبارزه علیه بی‌عدالتی و معرفی خود به عنوان خلافت اسلامی می‌باشد (Maggioni, 2015: 80).

---

^۱ . Marat Maulenov

^۲ . Kazygurt

^۳ . Nursultan Nazarbayev

^۴ . Al-khansa Brigade

داعش با انتشار ویدیوهای از افراد اهل آسیای مرکزی که به داعش پیوسته و در حال سوزاندن گذرنامه‌های خود هستند تلاش دارد تا این‌گونه القا نماید که مناطق تحت تصرف این گروه تروریستی به عنوان آرمانشهری^۱ برای مردم آسیای مرکزی تبدیل شده است. داعش همچنین در شبکه اجتماعی روس زبان اُدناکالاسینکی^۲ که مورد استفاده مردم مناطق مختلفی از ازبکستان، تاجیکستان، روسیه، قزاقستان و قرقیزستان است در حال انتشار تفسیری انحرافی و بر مبنای خوانش‌های سلیقه‌ای از جهاد است و تلاش دارد تا این‌گونه القا نماید که الگوی مبارزه با دنیای غرب و جهان تشیع می‌باشد (Central Asian Involvement in ... , 2015: 14).

با توجه به اینکه در جامعه سنتی آسیای مرکزی نهاد خانواده دارای اهمیت است، داعش تلاش دارد تبلیغات خود را با شرایط محلی تطابق دهد. اهمیت به ارزش‌های خانواده سبب شده است داعش در جذب افراد از آسیای مرکزی دچار مشکل شود. به همین منظور داعش در تلاش برای تهیه متون صوتی نوشتاری و تصویری برای نمایش زندگی صلح آمیز همراه با عدالت اجتماعی و خلوص مذهبی و ارزش‌های خانواده برای پرورش کودکان مطابق با قوانین شریعت است. این موارد به خصوص در دره فرغانه^۳ که دارای تبعیض شدید مذهبی است دارای جذابیت است (Botobekov, 2016).

---

^۱ . Utopia

^۲ . Odnoklassniki

^۳ . Ferghana Valley

جدول ۱: استراتژی‌های ارتباطی داعش و اهداف آن

انواع تولیدات	هدف کوتاه‌مدت	هدف بلند مدت	استراتژی	بستر ارتباطی
رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی نظیر فیس‌بوک و توییتر	اثرگذاری بر حامیان بالقوه و سلفیان افراطی	ایجاد فرآیند افراطی نمودن و جذب افراد	ارتقای رفتارهای ناهنجار و تقلید کورکورانه و نقل روایت‌های داعش	سیستم عامل‌های اجتماعی
ایجاد ترس و وحشت نظیر فیلم‌های اعدام و بریدن سر و سوزاندن	دشمنان داعش و مخاطبان غربی	القای وحشت و هراس	نمایش خشونت‌آمیز مرگ و تحریک واکنش‌های احساسی	ویدیو
ضد اطلاعات و ضد روایت نظیر گزارش‌های جان کانتلی تحت عنوان "گوش‌هایت را به من قرض بده"	انتشار اطلاعات و علاقه‌مند ساختن مخاطبان غربی	ارتقای توجه به داعش با تمرکز بر خنثی سازی تبلیغات رسانه‌ای غرب بر ضد داعش	ایجاد ضد روایت و دوباره مکتوب سازی مطالب محتوا از نقطه نظر داعش	ویدیو
اطلاعات و اخبار کوتاه داعش، نظریه نشریه گزارش دولت اسلامی و بروشورهای تبلیغاتی	آشناسازی حامیان بالقوه داعش با ساختار زندگی در مناطق تحت تصرف این گروه، اثرگذاری بر روی جهان غرب که به اقدامات ضد داعش مبادرت می‌ورزند.	عادی‌سازی: انتشار اخبار به منظور تأکید کردن بر روند عادی زندگی روزمره مردم در مناطق تحت سیطره داعش	ایجاد ضد روایت: دوباره مکتوب‌سازی مطالب از نقطه نظر داعش، ترویج عادی بودن زندگی روزمره در مناطق تحت سیطره داعش	سند قابل حمل pdf
کتاب‌های الکترونیکی و مجلات نظیر دابق	اثرگذاری بر اعضای داعش به خصوص مبارزان خارجی این گروه تروریستی و مخاطبان خارجی	توضیح و ارائه دستورالعمل‌های سیاسی، دینی و تاکتیکی	استفاده از استراتژی‌های چندگانه و رسانه‌ای	سند قابل حمل pdf
بازی رایانه‌ای شمشیرهای برآن رایانه	اثرگذاری بر مخاطبان فراتر از سلفیان، نظیر جوانان آشنا به فضای رایانه	جامعه‌پذیری با داعش و پذیرش هنجارها و الگوهای مورد نظر داعش	استفاه از ابزار بازی برای جامعه‌پذیری و عادی‌سازی	بازی آنلاین

Source: Marco Lombaradi, "IS 2.0 and Beyond: The Caliphate's Communication Project", Twitter and Jihad: the Communication Strategy of ISIS, 2015, p.116.

ب) شبکه سلول‌های تروریستی در آسیای مرکزی

استفاده از فضای مجازی به داعش این امکان را می‌دهد تا اعضای این گروه تروریستی فارغ از سلسله مراتب رسمی عمل نمایند. با این حال، تصمیمات به وسیله اعضا به اشتراک گذارده می‌شود و تلاش می‌گردد براساس خطوط کلی ترسیم شده توسط داعش عمل شود. اعضای داعش از شبکه‌های اجتماعی برای هماهنگی امور خود نظیر تنظیم جلسات مجازی، اشتراک اطلاعات و تسهیل ارتباطات فارغ از سلسله مراتب رسمی استفاده می‌کنند. این امر طیف گسترده‌ای از سلول‌های متصل به هم و دارای ارتباطی افقی را ایجاد می‌کند که به انجام اقدامات تروریستی می‌پردازند (Arnaboldi and Vindino, 2015: 127-132).

هسته‌های محلی سلول‌های تروریستی داعش در آسیای مرکزی خود به دو دسته تقسیم می‌گردند:

الف) شبکه هواداری محلی داعش در کشورهای آسیای مرکزی که به طور مستقیم در تماس و تحت فرماندهی مستقیم و هماهنگی با داعش هستند.

ب) حامیان محلی داعش در کشورهای آسیای مرکزی که در رفتار، عملکرد و اعتقاد الهام گرفته از ایدئولوژی داعش هستند و به طور مستقیم در تماس با داعش نبوده و خارج از ساختار فرماندهی داعش عمل می‌کنند و هیچ‌گونه کمکی از داعش دریافت نمی‌کنند (Ibraev, 2006: 13). در واقع، می‌توان گفت که داعش از استراتژی گرگ‌های تنها^۱ استفاده می‌کند به این معنی که گروه‌ها و شبکه‌های متشکل تحت ایدئولوژی داعش در به منظور انجام اقدامات تروریستی در آسیای مرکزی تشکیل می‌گردد در حالی که برخی از این گروه‌ها حتی به طور رسمی به داعش وابسته نیستند، اما تحت پرچم داعش از طریق هماهنگی در فضای مجازی دست به عملیات‌های تروریستی می‌زنند و داعش نیز مسئولیت این اقدامات را می‌پذیرد. در واقع گرگ تنها، پدیده‌ای است که فرد در بسیاری از موارد بدون ارتباط رسمی با سازمان و تنها با الهام گرفتن از ایدئولوژی آن دست به اقدامات خرابکارانه می‌زند (Hoffman and Schweitzer, 2015: 76) و این امر با تأثیرپذیری تبلیغاتی از داعش به ویژه در فضای مجازی انجام می‌شود (Fidler, 2015: 2).

این افراد که وظیفه انجام اعمال خشونت آمیز و جذب افراد برای اتصال به شبکه‌های

---

^۱. Lone Wolves

سلولی داعش را در خارج از ساختار فرماندهی داعش برعهده دارند به تروریست‌های گرگ تنها^۱ مشهور هستند. تروریست‌های گرگ تنها تلاش می‌نمایند فرآیند افراطی کردن جوانان آسیای مرکزی را بر طبق الگوهای موجود در اندیشه سلفی و جذب این افراد و معرفی آنان به شبکه هواداری محلی داعش در آسیای مرکزی برای پیوستن به شبکه سلول‌های تروریستی داعش را به انجام برسانند (Ibraev, 2006:16-17).

به عنوان مثال گلمراد خالیموف دارای شبکه‌ای گسترده از حامیان محلی داعش است که این افراد با اتصال و تماس غیرمستقیم با تروریست‌های گرگ تنها، طیف گسترده‌ای از جوانان کشور تاجیکستان را از طریق مدارس سلفی و یا شبکه‌های اجتماعی در فضای مجازی جذب و به مناطق نبرد در سوریه آورده است. یکی از مناطق و بسترهای مساعد برای تشکیل سلول‌های تروریستی دره فرغانه^۲ است که مأمّن گاه و بستری مناسب برای سلول‌های جدید تروریستی داعش می‌باشد که از کشورهای ازبکستان، قرقیزستان و تاجیکستان جذب این گروه تروریستی شده‌اند و این سلول‌های تروریستی از این منطقه به عنوان پناه گاه خود استفاده می‌نمایند (Cilluffo, 2015:7-8).

از سوی دیگر، ایالات متحده در راستای کنترل یافتن بر آسیای مرکزی از جهادگرایی بدون مرز به عنوان سلاحی استراتژیک استفاده نموده است. امریکایی‌ها با درک اهمیت آسیای مرکزی به عنوان حیاط خلوت روسیه در صدد هستند با تحریک تنش‌های قومی و مذهبی در جهت تضعیف روسیه گام بردارند. در واقع، ایالات متحده با استفاده از ابزار تروریسم، افراط‌گرایی و جدایی طلبی در این منطقه، تلاش می‌نماید با پشتیبانی اطلاعاتی از شبکه گروه‌های تروریستی موجبات ضربه زدن به منافع روسیه را در منطقه خارج نزدیک فراهم آورد (Ibraev, 2006:7).

امریکا در این راستا دو هدف عمده را دنبال می‌کند، نخست هرج و مرج مدیریت شده در منطقه آسیای مرکزی به منظور ایجاد تضاد و اختلاف میان روسیه با شرق اروپا از جمله اوکراین و دوم ایجاد تنش‌های نظامی در اطراف ایران. همزمان امریکا با قرار دادن طرح اقتصادی جاده ی ابریشم جدید در دستور کار خود در صدد کاهش وابستگی کشورهای آسیای مرکزی به روسیه و نزدیک کردن کشورهای مزبور به منافع خود برآمده است. امریکا

---

^۱ . Lone-Wolf Terrorists

^۲ . The Fergana Valley

همواره تلاش نموده است که از درگیری مستقیم با روسیه پرهیز نماید ولی کوشش بعمل آورده با اتخاذ همزمان سیاست امنیتی سازی و سیاست فشار دیپلماتیک به کشورهای آسیای مرکزی در زمینه حقوق بشر، اقتصاد و سیاست از ابزارهای قدرت هوشمند برای بازی در حیاط خلوت روسیه بهره جوید (Dyner, Legieć, Rękawek, 2015: 10-12).

سلول‌های تروریستی تازه جذب شده توسط داعش در مناطق نبرد به دسته‌های مختلف براساس دو ویژگی خصوصیت و اشتراکات قومی و توانایی‌های نظامی تقسیم می‌گردند که به نام‌های جماعت^۱ و جناح^۲ نام گذاری می‌گردند. برخی از شناخته‌شده‌ترین گروه‌های نظامی ایجاد شده از سلول‌های تروریستی تازه جذب شده در آسیای مرکزی به نام‌های جناح ازبکستان^۳، کتائب امام بخاری^۴، جماعت صبری^۵، جماعت ابوکمیل^۶ (شامل روس زبان‌های آسیای مرکزی) و جماعت داود^۷ که شامل تروریست‌های می‌باشد که دارای ملیت‌های قزاقستان، ازبکستان، قرقیزستان، اوستیا، چین، تاجیکستان، آلمان و روسیه می‌باشد که این جماعت‌ها تحت فرماندهی عمرالشیشانی اهل چچن به انجام اقدامات تروریستی در مناطق نبرد در سوریه و بازگرداندن بخشی از این تروریست‌ها برای جذب افراد جدید و اقدامات خشونت آمیز در کشورهای آسیای مرکزی به فعالیت تروریستی می‌پردازند (Stobdan, 2014: 2-4).

حملات تروریستی در عید نوروز سال ۲۰۱۵ در داخل ازبکستان و تلاش برای اقدامات تروریستی در پایتخت قرقیزستان و شهرهای مختلف تاجیکستان را به عنوان نمونه‌ای از این اقدامات تروریستی می‌توان نام برد (Central Asian Involvement in ..., 2015: 16).

ولادیمیر پوتین، رئیس جمهور روسیه نیز در سال ۲۰۱۳ میلادی با چاپ یادداشتی در روزنامه «نیویورک تامیز» در خصوص خطر افراطگرایی در دنیا و مرزهای کشور خود هشدار داده بود. پوتین در این مقاله به شدت در مورد خطرهای امنیتی حرکت‌های افراطی در آسیای مرکزی و قفقاز ابزار نگرانی کرده بود. وی ضمن مخاطب قرار دادن مردم آمریکا، و

¹ . Jammaat

² . Factions

³ . Uzbek Faction

⁴ . Katibat Al-Imam Bukhari

⁵ . Sabri Jamaat

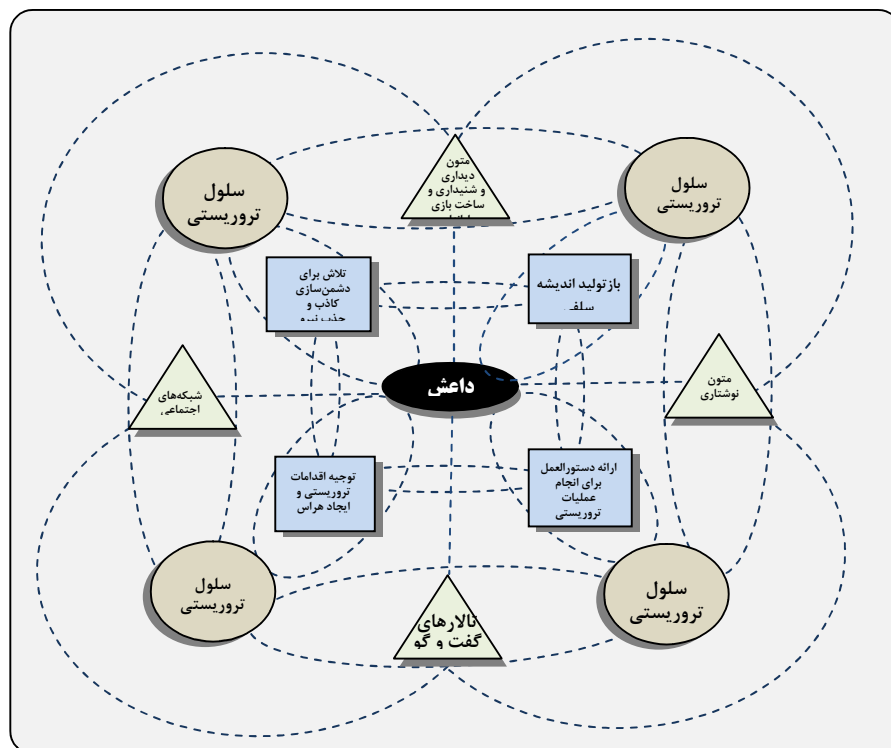
⁶ . Abu Kamil Jamaat

⁷ . Davoud Jamaat

انتقاد از سیاست‌های زمام‌داران این کشور در حمایت از گروه‌های تروریستی در سوریه، نگرانی خود را در مورد خطر بازگشت گروه‌هایی از تروریست‌ها که از کشورهای همسایه روسیه و چین به سوریه رفته‌اند، ابراز نمود (پوراحمدی و اسفندیاری ۱۳۹۳: ۵۷۶)

این امر همان تحقق شبکه‌های هوادار فرامرزی است که با اتصال سلول‌های جداگانه تروریستی داعش از طریق تارهای نامرئی فضای مجازی در راستای ایجاد شبکه گسترده هواداری ایجاد می‌گردد و در جهت انجام اقدامات تروریستی توسط داعش به کار گرفته می‌شود.

تحركات شبکه‌ای داعش در بستر فضای مجازی در آسیای مرکزی

نتیجه‌گیری و ارائه راه‌کار

با توجه به آنچه گذشت، می‌توان شکل‌گیری شبکه هواداری فرامرزی را به عنوان عامل مهمی در گرایش به تروریسم در آسیای مرکزی به شمار آورد، علاوه‌براین در عصر انقلاب اطلاعات و ارتباطات امکان تبادل گسترده پیام و تضارب اندیشه فراهم شده است. گروه تروریستی داعش نیز با درک اهمیت گردش سریع جریان اطلاعات در بستر فضای مجازی و امکان ارتباط تعاملی در آن، تلاش می‌کند از این ابزار نوین ارتباطی در راستای دستیابی به اهداف خود از قبیل ایجاد ارتباط آسان‌تر میان اعضای خود، تبلیغات، جذب، آموزش و سازماندهی نیرو، جمع‌آوری اطلاعات حساس و ایجاد شبکه‌ی گسترده‌ای از سلول‌های تروریستی استفاده نماید. داعش در فضای مجازی (در حالی که در اعتقادات پیشامدرن است) مصداق بارز تروریسمی است که از فضای مجازی بهره می‌گیرد.

بر این اساس داعش به معرفی سخنگو، (برای بیان اعلام مواضع) و مسئول رسانه‌ای به منظور استفاده از بسترهای فضای مجازی و ابزارهای نوین ارتباطی مبادرت نموده است. آنچه گروه تروریستی داعش را از سایر گروه‌های تروریستی متمایز می‌سازد استفاده گسترده آن از فضای مجازی و بسترهای نوین ارتباطی آن می‌باشد. داعش، اگرچه از نظر اعتقادی با استفاده از فضای مجازی و فناوری‌های نوین ارتباطی مخالف است، اما استفاده از آن را در راستای دستیابی به اهداف خود مجاز می‌شمارد. داعش در جهت مدیریت رسانه‌ای خود در فضای مجازی از جمله در آسیای مرکزی اقدام به تأسیس مؤسسات رسانه‌ای مختلفی نظیر مؤسسه الحیات، الفرقان و الاعتصام نموده است که تحت نظارت مسئول رسانه‌ای داعش به فعالیت می‌پردازند.

در این رهگذر، داعش از ابزارهای نوین ارتباطی نظیر تالارهای گفت‌وگو و انجمن‌های وب (نظیر المنبر اعلام الجهادی) استفاده می‌نماید و نیز به انتشار متون دیداری نظیر ویدیوهای جهادی شامل عملیات تروریستی، تصاویر و فیلم‌های خشونت‌آمیز اقدام در جهت القای ترس و وحشت در دل مخالفان خود، فیلم‌های آموزشی برای توضیح شیوه‌های اجرای عملیات تروریستی و فیلم‌های کوتاه با اهداف القای تصویر مثبت از خود، متون شنیداری مانند اعلامیه‌های صوتی رهبران خود و سرودهای حماسی و متون نوشتاری نظیر انتشار مجله در زبان‌های مختلف، کتاب‌های الکترونیک در بستر فضای مجازی برای اثرگذاری بر مخاطب در راستای اهداف خود می‌پردازد.

داعش همچنین به طور گسترده از شبکه‌های اجتماعی نظیر توئیتر، فیس‌بوک و نظایر

آن استفاده می‌کند و اقدام به ساخت شبکه اجتماعی مخصوص خود به نام خلافت بوک نموده است. داعش از طریق فعالیت در بستر فضای مجازی و ابزارهای نوین ارتباطی آن در آسیای مرکزی اهداف بسیاری نظیر تسهیل ارتباطی میان اعضای خود، تبلیغات، جذب و آموزش نیروهای خود و جمع‌آوری اطلاعات و شبکه‌سازی برای ایجاد شبکه‌ای از سلول‌های تروریستی برای انجام اقدامات خشونت‌بار و توجیه اقدامات تروریستی خود در راستای انجام اقدامات تروریستی در جهت تشکیل آنچه خلافت اسلامی می‌نامند، دنبال می‌کند.

داعش در آسیای مرکزی تلاش نموده تا به دلیل وجود مشکلات گسترده اقتصادی، اجتماعی و سیاسی در کشورهای این منطقه از بسترهای مساعد برای گسترش تروریسم و جذب نیرو بهره‌برداري نماید. داعش کوشش نموده تا با انتشار پیام‌های خود در بستر فضای مجازی و استفاده گسترده از شبکه‌های اجتماعی روس زبان و از رهگذر اتصال تروریست‌های گریز تنها که شبکه‌ی هواداری فرامرزی داعش را در این منطقه تشکیل می‌دهند از سلول‌های تروریستی به عنوان حامیان محلی داعش در آسیای مرکزی برای جنگ در مناطق تحت تصرف داعش در سوریه و عراق و نیز انجام اقدامات تروریستی در آسیای مرکزی استفاده کند. بیکاری، فقر اقتصادی و تبعیض و آزار و اذیت مذهبی سبب می‌گردد تا مردم مناطق آسیای مرکزی برای زندگی بهتر وارد مناطق تحت تسلط داعش شوند و این امر نه ضرورتاً برای محافظت از داعش، بلکه به منظور دست‌یابی به عدالت اجتماعی و مذهبی است. داعش در تلاش است با استفاده تبلیغاتی از خانواده‌های اهل آسیای مرکزی زندگی در مناطق تحت تسلط داعش را مطلوب نشان دهد. داعش از کودکان به عنوان سلاح تبلیغاتی استفاده می‌کند.

به دنبال شکست‌های نظامی داعش در عرصه نظامی این گروه تروریستی شروع به تغییر استراتژی جذب افراد نموده است و به دنبال نفوذ در اذهان مردم آسیای مرکزی از طریق نمایش ارتقای عدالت اجتماعی در خلافت خودخوانده است و این امر به این دلیل رخ می‌دهد که دولت‌های باقی مانده از شوروی سابق آماده پاسخ‌گویی به چالش‌های مرتبط با افراط‌گرایی سلفی در این منطقه نیستند و قادر به تجزیه و تحلیل این مواد تبلیغاتی و پاسخ‌گویی به آن نیستند. لذا در صدد سیاسی کردن و امنیتی‌سازی تهدید داعش به منظور سرکوب مخالفان خود برآمده‌اند تا قادر به خنثی کردن مخالفان داخلی و منحرف کردن توجه عمومی از مشکلات اقتصادی و اجتماعی گردند. از سوی دیگر در صورتی که هیچ تغییر اساسی در سیاست داخلی به معنی ایجاد تحولات اجتماعی با توجه به وجود با فقر شدید،

جرم و جنایت بالا، افزایش بحران‌های اقتصادی و اجتماعی، گسترش استبداد و اقتدارگرایی و فساد در ساختار دولت‌های آسیای مرکزی رخ ندهد هم امکان ارزیابی تهدیدهای ناشی از جهادگرایی و اقدامات پیشگیرانه هماهنگ برای حفظ ثبات سیاسی و بومی در این منطقه فراهم نخواهد شد و هم تلاش مقامات مسئول قرقیزستان، قزاقستان، تاجیکستان، ترکمنستان و ازبکستان برای مبارزه با سازمان‌های افراطی موثر نخواهد بود مضافاً آنکه هرج و مرج در سوریه و عراق، جریان پناهندگان به اروپا و پیشینه انقلاب‌های رنگی در کشورهای مستقل مشترک المنافع بر پیچیدگی تحولات افزوده است. حملات تروریستی و چریکی ممکن است امنیت آسیای مرکزی را بی ثبات کند به گونه‌ای که عرصه اقدامات نظامی از شهرها و روستاهای سوریه و عراق به شهرها و روستاهای دره فرغانه منتقل گردد.

«قادر ملکاف» کارشناس سیاسی و دینی آسیای مرکزی و رئیس مرکز پژوهشی «دین، حقوق و سیاست» در قرقیزستان با تبیین مهم‌ترین سناریوی امریکا یعنی تغییر نقشه خاورمیانه و آسیای مرکزی از طرح بودن حرکت داعش سخن می‌گوید تا از مناطق سنی به عنوان وزنه ای مقابل ایران استفاده نماید با این هدف که با ایجاد خلافت، زنجیره کمربند شیعه (ایران، عراق، سوریه، لبنان، بحرین و ...) گسسته شود. به گفته وی، فعال شدن گروه‌های مختلف شبه‌نظامی و افراطی با هدف ورود به آسیای مرکزی به عنوان یکی از تبعات نامطلوب اقدامات داعش، جمهوری‌های مسلمان آسیای مرکزی و قفقاز را تحت تأثیر قرار خواهد داد (خیریه، ۱۳۹۳: ۴۷۹).

در واقع این گروه‌های تروریستی به صورت گروه‌های تابع غرب درآمده‌اند. «مؤسسه هریتیج» نیز با اشاره به عواقب شعله ور شدن افراطگرایی در مرزهای روسیه به آمریکا هشدار داده است که هرگونه توسعه طلبی بین‌المللی و منطقه‌ای می‌تواند آثار مخاطره‌آمیزی در امنیت منطقه‌ای به جا گذارد. لذا خطر داعش برای آسیای مرکزی واقعی است و اصل مسئله این‌جا باز می‌گردد که حرکت جهاد جهانی به عنوان یک طرح غربی به راه افتاده است و هدف آن تغییر نقشه مناطق مختلف از جمله اوراسیاست که باید آن را در قالب رویارویی ژئوپلیتیک قدرت‌های بین‌المللی و منطقه‌ای تحلیل کرد (پورا احمدی و اسفندیاری، ۱۳۹۳: ۵۷۷).

با توجه به بهره‌گیری داعش از فضای مجازی و خطرات بالقوه این گروه تروریستی در منطقه آسیای مرکزی نگارندگان در پایان مقاله به پیشنهاد راهبردهایی به ویژه در

عرصه‌های آموزشی، اجتماعی و فرهنگی برای تضعیف و مقابله با داعش در آسیای مرکزی مبادرت می‌ورزند.

۱. حل مشکلات اجتماعی و سیاسی و اقتصادی برای ایجاد ظرفیت‌های جلوگیری کننده از رشد تروریسم در آسیای مرکزی؛

۲. حفظ امنیت مرزی برای جلوگیری از برون سپاری تروریست‌ها به مناطق عملیاتی و ایجاد مانع برای درون سپاری تروریست‌ها در داخل مناطق آسیای مرکزی؛

۳. افزایش آگاهی‌های عمومی در مورد جنایات و خشونت‌های داعش در بستر فضای مجازی و بهره‌گیری از ظرفیت شبکه‌های اجتماعی در این جهت؛

۴. ایجاد فرصت‌های شغلی جدید در آسیای مرکزی برای بهبود مشکلات اقتصادی مردم این ناحیه؛

۵. توسعه نظام آموزش و پرورش و بهداشت و ایجاد اشتغال برای رفع بیکاری به طور ویژه و خاص در کشورهای ازبکستان، تاجیکستان و ترکمنستان که این عوامل زمینه

مساعده‌تری برای جذب به گروه تروریستی داعش فراهم کرده است (Ibraev, 2016:5-19)؛

۶. تلاش برای بازآموزی مهاجران بیکار و کوشش برای ایجاد فرآیند جامعه‌پذیری اجتماعی در آنان (Central Asian involvement in ..., 2015: 19)؛

۷. تلاش برای شکل‌دهی به روش‌های مختلف تبادل نظر و مبادله ایده‌ها در فضای مجازی بر ضد داعش و استفاده از ظرفیت شبکه‌های اجتماعی در این جهت؛

۸. تأسیس نهادهای مجازی برای گفت‌وگو و همکاری برای پژوهش در مورد اندیشه سلفی و داعش و راه‌های مقابله با آن در منطقه آسیای مرکزی؛

۹. تشویق بانوان به ارائه هر چه بیشتر مشارکت در جامعه خود و تبیین شگردهای تبلیغاتی داعش برای جذب آنان (Schori Liang, 2015: 9). به منظور حفظ آنان از ترندهای این گروه تروریستی؛

۱۰. ارتقای دانش مجازی افراد و معرفی تهدیدهای داعش به آنان در فضای مجازی (Schori Liang, 2015: 10)؛

۱۱. هم‌افزایی فعالیت‌های دیپلماتیک، اطلاعاتی، نظامی و اقتصادی توسط کشورهای آسیای مرکزی برای تضعیف و نابودی این گروه تروریستی (Adityarj, 2014: 10).

منابع و مأخذ

- ابراهیم‌نژاد، محمد و فرمانیان، مهدی (۱۳۹۳)، *داعش (بررسی انتقادی تاریخ و افکار)*، قم، دارالاعلام لمدرسه اهل بیت (علیهم‌السلام)، چاپ دوم.
- ابراهیم‌نژاد شلمانی، محمد و اسکندری، حمید (۱۳۹۱)، *آشنایی با جنگ نرم- جنگ سایبر*، تهران، بوستان حمید، چاپ سوم.
- احمدوند، سلمان و مختاری، مریم (۱۳۹۳)، "بازخوانی انتقادی ره‌یافت‌های تبیین‌گر تروریسم (مطالعه موردی: داعش)"، *مجموعه مقالات کنگره جهانی جریان‌های افراطی و تکفیری از دیدگاه علمای اسلام (جلد ۱)*، ج ۱، قم، دارالاعلام لمدرسه اهل بیت (علیهم‌السلام)، چاپ اول.
- اسماعیلی (به کوشش)، حمیدرضا (۱۳۹۰)، *مجموعه مقالات تروریسم در ایران معاصر (مطالعه موردی پس از انقلاب اسلامی)*، تهران، مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های سیاسی.
- پوراحمدی، حسین، اسفندیاری، حامد (۱۳۹۳)، "راهبردهای خروج از بازی برد- باخت در مواجهه با افراطگرایی اسلامی در خاورمیانه"، *مجموعه مقالات کنگره جهانی جریان‌های افراطی و تکفیری از دیدگاه علمای اسلام (جلد ۱)*، ج ۲، قم، دارالاعلام لمدرسه اهل بیت (علیهم‌السلام)، چاپ اول.
- خیریه، بهروز (۱۳۹۳)، "نقش گروه‌های تکفیری در تغییر نقشه منطقه"، *مجموعه مقالات کنگره جهانی جریان‌های افراطی و تکفیری از دیدگاه علمای اسلام (جلد ۱)*، جلد ۳، قم، دارالاعلام لمدرسه اهل بیت (علیهم‌السلام)، چاپ اول.
- شریف‌تات، عبدالمحمد (۱۳۹۳)، "داعش"، *مجموعه مقالات کنگره جهانی جریان‌های افراطی و تکفیری از دیدگاه علمای اسلام (جلد ۱)*، جلد ۱، قم، دارالاعلام لمدرسه اهل بیت (علیهم‌السلام)، چاپ اول.
- فرمانیان (به کوشش)، مهدی (۱۳۹۳)، *مجموعه مقالات کنگره جهانی جریان‌های افراطی و تکفیری (جلد ۱)*، قم، دارالاعلام لمدرسه اهل بیت (علیهم‌السلام)، چاپ اول.
- کاستلز، مانوئل (۱۳۸۰)، *عصر اطلاعات: اقتصاد، جامعه و فرهنگ (قدرت هویت) (جلد ۳)*، جلد ۲، حسن چاوشیان، تهران، طرح نو، چاپ اول.
- کک، مارگارت و سیکینک، کاترین (۱۳۹۱)، "شبکه‌های فرامرزی هواداری در سیاست بین‌الملل"، مترجم علیرضا طیب، راسخون، ۲۳ آبان. قابل دسترسی در:
<http://www.rasekhoon.net/artcile/print/645488/%D8%D8%D4>
- زمان مشاهده: ۱۳۹۴/۱۰/۲۳.
- گوهری مقدم، ابوذر (۱۳۹۰)، "تروریسم مبتنی بر ایدئولوژی: چارچوبی برای تحلیل"، *مجموعه مقالات تروریسم در ایران معاصر (مطالعه موردی پس از انقلاب اسلامی)*، تهران، مؤسسه مطالعات و

- Adityaraj, Arrind (2014), "Globalization and the origion of New Terroism: perspectives and challenges", *International Political Science Association's Conference*.
- Ahlulbayt News Agency(2015), " 500 Kyrgyz fighting for ISIS in Syria", 14 November, Available at: <http://en.abna24.com/service/central-asia-subcontinent/archive/2015/11/14/719866/story.html>. Accessed on: 20/1/2016
- Ali, Mah-Rukh(2015), "ISIS and Propaganda: How ISIS Exploits Women", *Reuters Institute for the Study of Journalism (University of Qxford)*.
- Al-Qarawee, Harith Hassan (2015), "The Discourse of ISIS: Messages, Propaganda and Indoctrination", *Twitter and Jihad: the Communication Strategy of ISIS*, The Italian Institute for International Political Studies (ISPI), First Edition, Milan.
- Arnaboldi, Marco and Vindino, Lorenzo (2015), "The Caliphate, Social Media and Swarms in Europe: The Appeal of the IS Propaganda to 'Would Be' European Jihadists", *Twitter and Jihadi the Communicaton Strategy of ISIS*, The Italian Institute for International Political Studies (ISPI), First Edition, Milan.
- Botobekov, Uran(2016), " ISIS and Central Asia: A Shifting Recruiting Strategy, The region's leaders must Ak Temselves if Tey are Rady to Dal with Nw Treats Tilored to Rcruit the Dscontented.", 17 May 015, Available at: <http://thediplomat.com/2016/05/isis-and-central-asia-a-shifting-recruiting-strategy/>. Accessed on: 20/1/2016.
- "Central Asian Involvement in the Conflict in Syria and Iraq: Drivers and Responses" (2015), Management Systems International.
- Cilluffo, frank J. (2015), "Wanted: Foreign Fighters- The Escalating Threat of ISIL in Central Asia (Commission on Security & Cooperation in Europe (the Helsinki Commission))", *Center for cyber & Homeland Security (The George Washington University)*.
- Dyner, Anna, Legieć, Arkadiusz, Rękawek, Kacper(2015), Ready to Go? ISIS and Its Presumed Expansion into Central Asia, *Polski Instytut Spraw Miedynarodowych (The Polish Institute Of International Affairs)*.
- Fernandez, Alberto M. (2015), "Here to Stay and Growing: Combating ISIS Propaganda Networks (The Brookings Project on U.S Relation with the Islamic World, U.S.- Islamic World Forum Paper 2015)", *Center for Middle East Policy at Brookings (Washington D.C)*.
- Fidler, David P. (2015), " Countering Islamic State Exploitation of the Internet", *The Council on Foreign Relations (CFR)*.
- Ghani Abdullo, Rashid(2016), " Central Asia and Russia - Political Allies or partners?", 19 January, Available at: <http://cabar.asia/en/rashid-ghani-abdullo>

- central-asia-and-russia-political-allies-or-partners/?upm_export=print. Accessed on: 20/1/2016.
- Giffin, Andrew (2015),"Khelafa Book: ISIS Support Create Own Social Network But Site Quickly Backles",9 March, Available at: <http://www.independent.Co.Uk/Life-style-gadgets-and-tech/news/ Khelafabook-isis- supporters- create- bans- 10095947. html>. Accessed on: 6/9/2015.
- Greene, kyle j. (2015),"ISIS: Tends in Terrorist Media and Propaganda", *Centennial Library Cedarville University*.
- Gupta, Anish (2015),"Activist Hackers Vs ISIS: Battling The Prorerbial Frankenstein Monster In Cyberspace", *Center for Air, Power Studies (CAPS) Fom for National Security Studies (FNSS)*.
- Hoffman, Adam and Schweitzer, Yoram (2015),"Cyber Jihad in the Service of the Islamic State (ISIS)", *Strategic Assessment*.
- Ibraev, Belek (2006), "Addressing The Daesh Threat in The Context of Central Asia", *Norwegian Institute of International Affairs*.
- Keck, Margaret E. and Sikkink, Kathryn (1998)," Activists beyond Borders; Advocacy Networks In International Politics", *Cornell University Press, First Edition, New York*.
- Kucera, Joshua(2015)," Turkmenistan Mobilizes Military Against ISIS Threat",5 March,Available at: <http://www.eurasianet.org/node/72411>. Accessed on: 20/1/2016.
- Lombardi, Marco (2015),"IS 2.U and Beyond: THE Caliphate's ommunication Project", *Twitter and Jihadi the Connunication Strategy of ISIS, The Italian Institute for International Political Studies (ISPI)*, First Edition, Milan.
- Lopour, Jacqueline (2015), "Geopolitics at The World's Pivot Exploring Central Asian's Security Challenges", *The Center for International Government Innovation*.
- Maggioni, Monica (2015), "The Islamic State: Not That Surprising, If You Know Where To Look", *Twitter and Jihadi the Communication Strategy of ISIS, The Italian Institute for International Political Studies (ISPI)*, First Edition, Milan.
- Maggioni, Monica and Magri, Paolo (Eds.) (2015),"Twitter and Jihadi the Communication Strategy of ISIS", *The Italian Institute for International Political Studies (ISPI)*, First Edition, Milan.
- Mahzam, Remy (2015),"Electronic Digitization of ISIS: Building a Multi-Media Leagacy", *S.Rajaratnam School of International studies (RSIS)*.

- Orozobekova, Cholpon(2015)," Trouble in Tajikistan The ISIS obsession of President Emomali Rahmon could lead to further turmoil",15 eptember,Available at: <http://thediplomat.com/2015/09/trouble-in-tajikistan/>. Accessed on: 25/1/2016.
- Plebani, Andrea and Maggiolini, Paolo (2015),"The Centrality of the Enemy in al- Baghdadi's Caliphate", *Twitter and Jihadi the Communication Strategy of ISIS, The Italian Institute for International Politocal Studies (ISPI)*, First Edition, Milan.
- Putz, Catherine(2015)," Is ISIS Behind Threats in Uzbekistan? Probably not. Attribution is difficult and there is very little verifiable information.",5 May,Available at: <http://thediplomat.com/2015/05/is-isis-behind-threats-in-uzbekistan/>/. Accessed on: 25/1/2016.
- Returnees, Syrian(2014), ANATOMIZING THREATS POSED BY INTERNATIONAL TERRORIST ORGANIZATIONS, *Norwegian Institute of International Affairs*.
- Schori Liang, Christina (2015),"Cyber Jihadi Understanding and Countering Islamic State Propaganda", *Geneva Center for Security Policy (Where Knowledge Meets Experience) (GCSP)*.
- Siboni, Gab, Cohen, Daniel and Koren, Tal (2015),"The Islamic States Strategy in Cyberspace", *Military and Strategic Affairs*.
- Stobdan, P. (2014), "ISIS in Central Asia", *Institute for Defence Studies & Analyses (Idse)*.
- Tucker ,Noah(2015)," New Report for USAID "Central Asian Involvement in the Conflict in Syria and Iraq: Drivers and Responses",14 October,Available at: <http://registan.net/2015/10/14/new-report-for-usaid-central-asian-involvement-in-the-conflict-in-syria-and-iraq-drivers-and-responses>. Accessed on: 6/9/2015.
- Vitale, Heather Marie and Keagle, James M. (2014),"A Time to Tweet, as Well as a Time ti Kill: ISIS's Projection of Power in Irag and Syria", *Institute for National Strategic Studies*.
- Wood, Graeme(2015)," What ISIS Really Wants?",February,Available at: <http://www.theatlantic.com/magazine/archive/2015/03/what-isis-really-wants/384980/>. Accessed on: 6/9/2015.
- Woolsey, R. James (2014),"From Al- Qaeda To The Islamic State (ISIS), Jihadi Graups Engagein Cyber Jihadi Beginning With 1980, Promotion of Use of Electronic Technologies' Up To Today's Embrace of Social Media To Attract A New Jihadi Generation", *The Middle East Media Research Institute (MEMRI) Inquiry Analysis- Jihadi and Terrorism Studies*.
- Yakovlev, Ivan(2016)," Aktobe shooting: 12 attackers killed, 6 or 7 wanted",6 February,Available at: <https://www.almasdarnews.com/article/aktobe-shooting-12-attackers-killed-6-7-wanted/>. Accessed on: 8/2/2016.